

Udsathed, resiliens og ro – i coronaens skygge

Thomas Szulevicz

Med udgangspunkt i interviews belyser denne artikel PPR-psykologers perspektiv på corona-krisens forskelligartede aftryk på udsatte børn og unge. Der identificeres to forskellige tilgange til forståelsen af corona-krisens konsekvenser. Den ene tilgang tager primært udgangspunkt i, hvordan krisen rammer socialt skævt og reproducerer eksisterende samfundsmæssige mønstre. Den anden tilgang lægger vægt på, at krisen fungerer som et spejl på eksisterende praksisser, og at der bør tages ved lære af de erfaringer, som gøres i forbindelse med krisen. På baggrund af artiklens empiri diskuteres det, at de mest udsatte børn og unge, ifølge de interviewede PPR-psykologer, har haft det vanskeligt under krisen. En stor del af de øvrige børn og unge klarede sig godt igennem både nedlukning og efterfølgende genåbning af skolerne, og i artiklen diskuteres bl.a., hvordan corona-krisen har været med til at belyse nogle af uddannelsessystemets mere permanente udfordringer omkring inklusion, normeringer og uro.

Corona, ro, udsathed, PPR

Indledning

I en nyligt udgivet UNESCO-rapport med titlen 'Inclusion and Education. All means all' (UNESCO, 2020) omtales COVID-19-pandemien således: "With more than 90 per cent of the global student population affected by COVID-19 related school closures, the world is in the throes of the most unprecedented disruption in the history of education." (UNESCO, 2020: IIII).

Ifølge rapporten er vi således vidner til verdenshistoriens mest omfattende og uforudsete forstyrrelse af pædagogisk praksis. I rapporten formuleres videre, at COVID-19, som andre store kriser, reproducerer eller forstærker eksisterende samfundsmæssige uligheder. Imidlertid rummer rapporten samtidig en flig af optimisme, hvor mange landes rettidige indgriben med at inddæmme sygdommens spredning bruges som løftestang i forhold til forhåbninger om, at krisen kan være startskuddet til nye og anderledes måder at håndtere samfundsmæssige og pædagogiske udfordringer på.

Rapportens på én gang både problematiserende og optimistiske tilgang til de corona-relaterede udfordringer er ganske symptomatisk for mange af de

drøftelser, der har været i både Danmark og internationalt omkring COVID-19-pandemiens indflydelse på pædagogisk praksis (se også Szulevicz, 2021). Her er krisen på den ene side blevet set som en utidig belastning, der har trukket store veksler på både børn, unge, forældre og pædagogisk personale. De sociale restriktioner, hjemsendelser, krav om afstand, håndvask og så videre kan på mange måder siges at ramme undervisningen og skolen særlig hårdt. God undervisning næres af samvær, samarbejde, snak, nærvær, tilstedevær og relationer. Og når alle disse samværsformer umuliggøres eller underlægges skarpe restriktioner, hvad er der så tilbage af undervisningen og af skolen? Men krisen er på den anden side også blevet anskuet som en anledning til at tænke nyt, og som et uventet, men interessant pædagogisk eksperiment, som der bør tages ved lære af.

I skrivende stund (april 2021) udrulles den anden store genåbning, siden samfundet første gang blev lukket ned i marts måned 2020. Det har resulteret i nye praksisser, rutiner, arbejdsformer, frygt for stigende smittetryk samt bekymringer over muligt læringstab, en dårligere uddannet generation af børn og unge, ensomme børn og unge, som mistrives under de vidtrækkende sociale restriktioner samt udsatte og sårbare børn og unge, som i særlig grad vækker bekymring i forbindelse med skolelukninger og nedlukning af fritidstilbud og andre sociale aktiviteter.

Netop udsatte og sårbare børns og unges reaktioner på skolelukningerne er denne artikels udgangspunkt, hvilket søges belyst med udgangspunkt i syv kvalitative interviews med PPR-psykologer med fokus på deres oplevelser af corona-krisens forskellige aftryk på udsatte børn og unge. Interviewene blev foretaget i maj-juni 2020 og forholder sig således til den første nedlukning og den efterfølgende genåbning. Udgangspunktet for interviewundersøgelsen var et ønske om at få PPR-psykologers perspektiver på, hvorvidt udsatte børns og unges situation forværredes under corona-krisen, eller om der også kan identificeres alternative tolkninger til den fremherskende kriselogik om, at eksisterende uligheder reproduceres og forstærkes. Imidlertid gav interviewene også anledning til at forholde sig til nogle af skolens både aktuelle og mere permanente problemstillinger som eksempelvis uro, normeringer, tempo, præstationsorientering og normalitet.

Tilgange til pandemiens aftryk

Efter sigende er Winston Churchill kendt for parolen: ”Never let a good crisis go to waste”. I relation til den aktuelle situation er det tydeligt, at corona-krisen har været en uventet begivenhed, som har vendt op og ned på vores hverdag. Lupton (2020) beskriver, hvordan pandemien kan anskues som et spejl på vores samfund, som udstiller eksisterende magtstrukturer, uligheder og organiseringer. Dette forhold betyder, ifølge Lupton, at krisen skal bruges som anledning til at stille grundlæggende spørgsmål til rationalerne bag indretningen af vores samfund og samfundsmæssige institutioner. Således har tidligere pandemier og kriser

som eksempelvis pesten eller HIV/AIDS på tilsvarende vis været anledninger til at diskutere sociale, sundhedsmæssige, økonomiske og politiske anliggender. Det samme kan siges om coronaen, som med de omfattende skolelukninger, genåbninger, restriktioner osv. i høj grad ligeledes har givet anledning til at diskutere grundlæggende pædagogiske spørgsmål. Der udgives lige nu et væld af forskningsartikler, som forholder sig til corona-krisens pædagogiske konsekvenser. På tværs af noget af denne forskning vil jeg argumentere for, at der, som minimum, kan identificeres to overordnede tilgange (Szulevicz, 2021). Den første tilgang fokuserer på krisens reproduktive karakter, hvor hovedantagelsen er, at krisen fungerer som et forstørrelsesglas, der bekræfter og forstærker eksisterende samfundsmæssige tendenser og dynamikker. En del af forskningen inden for denne tilgang har været optaget af, hvordan uligheder i uddannelse – både globalt og lokalt – er blevet cementeret. Fra store dele af den Bourdieu-inspirerede uddannelsessociologi påpeges, at uddannelsessystemet kronisk har været udfordret i forhold til at inkludere og nå børn og elever fra uddannelsesfremmede hjem. Ikke desto mindre har skolen i mange tilfælde også fungeret som en pause fra familierne og hjemmene. Under nedlukningen blev alle børn – med få undtagelser – sendt hjem, og børn fra de dårligst stillede hjem havde pludselig ikke længere mulighed for at bruge skolen og fritidsordningen som fysiske frirum og steder til at finde støtte. Mange af disse børn havde også dårligere eller ingen hjælp fra deres forældre til hjemmeskolen. Nogle af skolens lighedsskabende muligheder blev således suspenderet under nedlukningen, hvor forældre pludselig fik et langt større ansvar for deres børns skolegang (Brown et al., 2020; Blundell et al., 2020).

Fra et dansk perspektiv beskriver Noemi Katznelson (Egmont Rapporten, 2020), i tråd med ovenstående, hvordan krisen har forstærket den eksisterende polarisering og ulighed blandt unge. I en større dansk empirisk undersøgelse af nedlukningen i foråret argumenterer Qvortrup et al. (2020) for, hvordan danske elever fra ressourcestærke familier kom bedre gennem nedlukningen med bedre støtte fra forældre og bedre kontakt til lærere og klassekammerater. I rapporten beskrives videre, hvordan gruppen af såkaldt udfordrede elever udgjorde ca. 20 %, som i særlig grad led fagligt, socialt og trivselsmæssigt under nedlukningen.

Den anden tilgang til krisen anerkender naturligvis, at krisen har haft betydelige samfundsmæssige, psykologiske og pædagogiske konsekvenser, samt at den også har ramt skævt og vanskeliggjort betingelserne for i forvejen udsatte børn og unge. Men tilgangen understreger ligeledes, at krisen bør bruges som anledning til at 'build back better', samt til at foretage nødvendige 'postpandemiske transformationer' (Leach et al., 2021; Szulevicz, 2021). Rationalet er således, at nogle af erkendelserne fra krisen bør bruges til at rette op på uacceptable eller uhensigtsmæssige dynamikker og forhold (Yiengar, 2020). Klimakrisen er et oplagt sted at starte. Men krisen giver i lige så høj grad anledning til at genoverveje pædagogiske forhold. Eksempelvis argumenterer Arnove (2020) for, at krisens måde at ramme skævt på skal bruges som løftestang i arbejdet med at nedbryde

ulighedsskabende strukturer i uddannelsessystemet. På et mere praktisk plan viser en del forskning, at mange børn trivedes med hjemmeskolingen. Dette forhold gjorde sig ligeledes gældende for en del mere sårbare og udsatte børn. Eksempelvis beskriver Pesch et al. (2020):

However, a sizable subset has been described as thriving while social distancing. Even without school supports, private therapies, or in-person visits, some children are seemingly doing better than ever. In our practices, we have observed this in children who are socially anxious or rigid or who struggle with transitions or learning. The mother of an 8-year-old boy with learning disabilities, attention deficit hyperactivity disorder, and anxiety recently reported in a telehealth visit “I’m the least worried about him that I have been in years. He’s thriving at home, he’s happy and relaxed.” (Pesch et al., 2020: 506).

Mange havde forventninger om, at krisen og nedlukningen relativt entydigt ville have negative konsekvenser for børn og unge – og ikke mindst de i forvejen mest udsatte. Denne bekymring blev i mange tilfælde bekræftet, mens den i tilsvarende mange tilfælde ikke gjorde. En del børn og unge så således ud til at trives med både nedlukningen og genåbningen af skolerne, hvor skolerne fungerede på andre vilkår end under almindelig skolegang (Szulewicz, 2021).

Metodiske overvejelser

I forbindelse med den første nedlukning i marts 2020 blev de fleste PPR-medarbejdere sendt hjem, hvilket fik mig til at overveje, hvilke typer af støttesystemer, der reelt fungerede over for de mest sårbare børn og unge. PPR-medarbejdere er naturligvis ikke primærpersoner eller ’varme hænder’ i forhold til børn og unge, men de udgør ikke desto mindre en central del af det støtte- og rådgivningssystem omkring børn og unge, som fagprofessionelle kan trække på.

I forbindelse med den første gradvise genåbning fra midten af april 2020 blev nogle PPR-medarbejdere midlertidigt kaldt ud på skoler for at hjælpe i det daglige pædagogiske arbejde. Andre genoptog deres almindelige PPR-funktion under mere virtuelle rammer. Men samlet er PPR-medarbejderen perspektiver på konsekvenserne af pandemien for børn og unges trivsel interessante på grund af deres faglige indsigt på baggrund af deres kendskab til børn, unge, familier, pædagoger, lærere, skoler, institutioner og dagtilbud samt på baggrund af de erfaringer, de har gjort sig i forbindelse med nedlukningen og genåbningen. Derfor igangsatte jeg en mindre interviewundersøgelse, hvortil jeg rekrutterede syv PPR-psykologer fra syv forskellige PPR-kontorer. Rekrutteringen af informanterne foregik ved, at jeg skrev rundt til en række forskellige PPR-kontorer med en kort præsentation af forskningsprojektet. Interesserede

psykologer kunne herefter melde sig. De syv deltagende psykologer (seks kvinder og en mand) kan således karakteriseres som et tilgængelighedsudvalg (Thagaard, 2019), hvor deltagelsen er baseret på tilgængelighed og frivilligt samtykke. Geografisk er der, iblandt de interviewede psykologer, både repræsentation fra mindre, mellemstore og store kommuner. Iblandt de interviewede psykologer var der både relativt nyuddannede psykologer, samt psykologer med mere end ti års PPR-erfaring.

Interviewene blev afholdt i maj-juni 2020, og havde fokus på, hvordan PPR-psykologerne generelt havde oplevet konsekvenserne af nedlukningen og genåbningen for børn og unge. Interviewene blev foretaget med udgangspunkt i en seminstruktureret interviewguide, som var *kronologisk* struktureret med udgangspunkt i spørgsmål, som både adresserede PPR-psykologernes oplevelser af nedlukningen og den efterfølgende genåbning. Herudover var interviewguiden *tematisk* organiseret omkring spørgsmål vedrørende PPR-psykologernes indtryk af børns og unges håndtering af både nedlukningen og genåbningen. En del af spørgsmålene adresserede særsomt PPR-psykologernes oplevelser af, hvordan børn og unge med særlige behov og/eller fra udsatte familier fagligt, socialt og trivselsmæssigt havde været påvirket af nedlukningen og genåbningen. Endelig lagde interviewguiden også op til at PPR-psykologerne skulle reflektere over, om corona-krisen kunne bruges som anledning til at kaste nyt lys på PPR's virke.

Interviewene varede alle imellem 1-1½ time. Hvert interview blev transskriberet og efterfølgende kodet og analyseret ud fra meningskondenseringsprincipper, systematisk tekstkondensering og principper om åben kodning (Malterud, 2012). Den åbne kodning forløb induktivt, hvor gentagne sætninger, ord og begreber blev holdt op imod de overordnede temaer, som blev udledt af analysen. Karakteristiske eller gennemgående træk på tværs af interviewene blev identificeret og gjort til genstand for mere uddybende fortolkning (Polkinghorne, 2000). Det var eksempelvis tilfældet med flere af psykologernes betoning af ro, hvilket vil fremgå af analyserne nedenfor.

Kritisk kunne man spørge, hvorfor PPR-psykologer skulle have en privilegeret position i forhold til at forstå og fortolke krisens konsekvenser for børn og unge. Yderligere kan det indvendes, at selvsamme PPR-psykologer i mange tilfælde kun har været i relativt sparsom kontakt med børn og unge – i hvert fald sammenlignet med pædagoger og lærere. Som skrevet ovenfor, mener jeg ikke desto mindre, at PPR-psykologerne har en interessant position, idet de arbejder på tværs af skoler, dagtilbud og familier. Hermed har de forudsætninger for at forstå krisens konsekvenser tværinstitutionelt og tværkontekstuelt, hvilket dog ikke ændrer ved, at det samtidig er vigtigt at have ovenstående forbehold med i analyserne og diskussionerne af artiklens empiriske materiale.

De efterfølgende analyser udspringer af de syv interviewede PPR-psykologers overvejelser over konsekvenserne af nedlukningen.

Udsathed

De interviewede psykologer beskriver alle, hvordan der har været særlige bekymringer for de børn, som kommer fra mindre ressourcestærke hjem i forbindelse med nedlukningen. Men ressourcepørgsmålet drejer sig ikke kun om forældrenes økonomiske eller kulturelle ressourcer. Den følelsesmæssige grad af overskud hos forældrene fik ligeledes stor betydning under nedlukningen, hvilket tematiseres i nedenstående interviewcitater:

Det er klart, at de forældre der ikke har ressourcerne til at støtte op om deres børn derhjemme, det er de børn jeg er mest bekymret for. Jeg har jo både forældre der på papiret er vældig ressourcestærke i forhold til job og uddannelse, men som rent følelsesmæssigt og relationelt i forhold til deres børn, ikke er ressourcestærke. Der kan det være svært at støtte op om at få skabt en struktur derhjemme i hverdagen. Og noget af det der er karakteristisk for de familier jeg arbejder med er, at man fuldstændig er stoppet med at tage konflikten, så bliver det meget sådan noget med at passe sig selv, jeg kan ikke stille krav til dig.

De interviewede PPR-psykologer betjener alt fra vuggestuer, dagtilbud, folkeskoler, specialiserede tilbud og dagbehandlingsskoler. Psykologerne er således i berøring med hele spektret fra almenområdet til de mest specialiserede områder, hvor også nogle af de mest udsatte og sårbare børn og unge har deres hverdag. Nedenfor spørges en psykolog om vedkommendes erfaringer med en gruppe af meget sårbare børn og unge:

I: Ved du hvad de mest udsatte børn har lavet, mens de har været hjemme? Har de arbejdet med skoleting eller?

P: Nej. Vi har prøvet at lave sådan noget med, at lærerne og pædagogerne skulle ringe hjem til dem en gang om dagen. En stor del af dem har været derhjemme og de familier og de børn der har været mest angste. Der var en dreng der fortalte mig, at han havde i de her seks til otte uger, havde han været på gaden

to gange af en halv time. Ellers havde han siddet derhjemme og spillet eller ligget i sin seng. Mor og far begyndte at drikke mere og tage nogle stoffer og sådan noget. Det er virkelig barskt.

I samme boldgade beskriver en anden psykolog:

Jeg tror, at for mange almindelige børn og unge i en almen skolekontekst, der tænker jeg, det har været rigtig godt at være hjemme. Men hvis du er i lort fra halsen af og ned, så er det ikke godt at være hjemme ved mor og far, som ikke varetager dine interesser, og som slet ikke kan overskue det. Vi er på det niveau, hvor nogle af dem ringede ind og sagde: Vi har ikke penge til at give dem mad, fordi de er hjemme og skal have frokost herhjemme.

Et klart gennemgående mønster på tværs af interviewene er således, at psykologerne peger på, at mange børn fra de mest udsatte hjem havde det meget vanskeligt under nedlukningen, hvor de typisk var overladt til sig selv, eller hvor der ikke var ressourcer i hjemmet til at støtte op om dem – hverken fagligt, og slet ikke socialt. På tværs af interviewene beskrives ligeledes, hvordan en række børn og unge havde det svært med den manglende eller anderledes struktur under nedlukningen, hvor den velkendte skoledag ikke længere fungerede som et forudsigeligt og strukturerende princip.

Imidlertid var der i interviewene også mange eksempler på, at forældrenes og børnenes håndtering overraskede positivt ved at klare nedlukningen bedre end forventet:

Jeg tænker, at der er nogle forældre, hvor jeg egentlig har et samarbejde med socialrådgiver, og hvor jeg tænker, at de er også udfordrede, de har deres egne problematikker og diagnoser, men så har de ikke skullet på arbejde. Der har været ro på, de har ikke skullet til fritidsaktiviteter, og så har de formået at strukturere, selvom de selv er udfordrede.

Den ro, som psykologen fremhæver, var et andet gennemgående tema, som PPR-psykologerne fremhævede på tværs af interviewene, hvilket jeg vil komme yderligere ind på nedenfor.

Pause fra skolen og ro i hjemmet

Psykologerne fremhævede både roen i forbindelse med nedlukningen og den efterfølgende genåbning.

En af psykologerne beskriver:

Jeg betjener et specialtilbud, hvor mange børn har noget på autismspektret, og de har virkelig nydt nedlukningen. Og forældrene nød nedlukningen så meget, at de var kedede af at sende børnene afsted igen. Børnene synes, at det var dejligt at have deres forældre omkring sig, og de nød forudsigeligheden og de rutiner, der var under nedlukningen.

En anden psykolog fremhæver, at forældrene og familierne som helhed fik mere tid til hinanden:

Jeg tænker, at det ikke kun gælder for skolesystemet, men gælder også for den konstellation, der er i forhold til hjemmet. Fuldtidsarbejde er det de fleste ønsker eller, der er i hvert fald en norm i samfundet om, at man gerne skal have fuldtidsarbejde, så det giver også lange skoledage, forældre med fuldtidsarbejde, og krav til, at man skal kunne præstere og klare sig. Og samtidig skal der være tid til fritidsaktiviteter og legeaftaler. Der tænker jeg faktisk, at der er mange krav til børnene, som har været sat på pause. Så det er også klart, at der kommer en øget ro og mindre stress og jag, at det har en effekt.

Fra midten af april begyndte en langsom genåbning, hvor skolens mindste klasser fik lov til at komme tilbage til skole, mens de store klasser vendte tilbage en måned senere. Og netop tidsaspektet fremhævede en af psykologerne som centralt, hvor det blev beskrevet, at nedlukningen indledningsvist var en positiv oplevelse for mange, men at den over tid begyndte at trække anderledes veksler:

Altså jeg tænker den første måned havde nok været godt for mange børn og i øvrigt også, at deres forældre har været hjemme i en måned og har ikke haft travlt, så det tror jeg rigtig mange børn har profiteret af, og det har også været stressafloadende for mange voksne. Men jeg kunne se, at mange flere børn og forældre var ved at gå ud af deres gode skind derefter.

Ro i skolen

I forbindelse med skolernes genåbning for de mindste klasser fra midten af april havde de interviewede PPR-psykologer forskellige funktioner. Hovedparten genoptog deres almindelige PPR-funktion, mens to af de interviewede PPR-psykologer indgik i undervisningen på skolerne eller hjalp på anden vis med at få hverdagen med de mange nye restriktioner og afstandskrav til at fungere bedst muligt på skolerne. En af disse psykologer beskriver hverdagen på skolerne således:

Klasserne var delt op i halve klasser, nogle klasser var faktisk delt op i tre. Men børnegrupperne var typisk på 10-12 stykker, hvor der så var meget færre voksenskift. Det var også derfor, vi var lånt ud som psykologer, fordi skolerne manglede voksne til at få det til at hænge sammen.

Ud over at sætte pris på den tættere kontakt til lærerne og den bedre forståelse for skolens hverdag beskrev en af de psykologer, som havde været lånt ud til skolen:

Der har været en helt anden ro på skolen i det hele taget, både hos de voksne og hos børnene. Der er flere af de sager jeg ellers har, hvor jeg har været ude at observere, og hvor de er i en helt anden ro, end de var inden. Der er også en dreng med autisme, som pludselig laver jokes og smiler og som ellers var meget tilbagetrukket inden, så jeg synes, at det har været en positiv oplevelse. Også at opleve at lærerne har haft noget energi til at sætte nogle andre ting i gang. Og jeg har kunnet se, at flere har beskrevet at selvom der er mindre "rigtig" undervisning, så virker det som om de lærer mere, fordi de kan fokusere i formiddagstimerne.

Generelt fremhævede flere af psykologerne, hvordan de ændrede rammer under genåbningen med færre lærerskift, færre elever i klasserne og kortere skoledage førte til færre konflikter og et bedre og mere roligt undervisningsmiljø, hvor børnene samtidig havde mere overskud til hinanden. En psykolog beskriver eksempelvis:

Jeg vil sige, at det mest tankevækkende for mig har været, hvor tydeligt det er, at nogle børn i en anden ramme bliver væsentligt bedre fungerende (...). Så for mig er der virkelig noget med kontekst. Det bliver så tydeligt for mig, at vi skal hvert fald ikke skyde skylden på børnene, hvis ikke det fungerer. Vi skal kigge på om de er i en ramme, der er rimelig.

På tilsvarende vis beskriver en anden psykolog, hvordan de mere fleksible rammer omkring undervisningen gav lærerne en anden type overskud:

Der bliver ikke stillet de samme undervisningskrav, og der er ikke de samme skift, som der eller har været. Så den ro der er hos de voksne, smitter af hos børnene tror jeg, hvor det er mere okay at have en dag, der er svær.

Så på ganske paradoksalt vis havde flere af PPR-psykologerne en oplevelse af, at den ellers mere corona-restriktive skole med krav om håndvask, afstand, mindre grupper osv. på andre punkter blev oplevet som mere fri og fleksibel af både elever og lærere.

Som i eksemplerne ovenfor fremhævede flere af psykologerne sig de ændrede rammers betydning for elevernes måder at være på. Igen blev roen og den anderledes organisering af skoledagen fremhævet som det mest opsigtsvækkende:

Det er helt klar den der ro, der har fyldt mest. Det at se nogle børn, som virkelig mistrivedes inden, pludselig godt kan være i den ramme med færre skift og færre børn. Og det har gjort at jeg har fået genopfrisket noget, hvis man skal tale lidt om noget robusthed og resiliens. Så jeg synes egentlig, at når man omgiver sig med så mange børn der er udfordrede, så kommer man hurtigt til at sætte fokus på udfordringerne. Hvor det her med, at børnene har håndteret det så godt, og at mange blæser det op til krisetider og åhh nej, hvad skal der blive af vores børn når de kommer tilbage, og så er det hverdag igen, og der er venner og skole, og det fungerer.

Den undtagelsestilstand, som coronaen har bragt vores samfund i, fører til interessante indsigter, som kalder på kritisk refleksion og diskussion. Den sidste del af analysen viste, hvordan corona-skolen på forskellig vis også kunne opleves positivt. Jeg vil på ingen måde idyllisere corona-skolen, som forhåbentlig kun viser sig som en kortvarig parentes, som inden længe er forbi. Men i det følgende vil jeg diskutere, hvordan corona-skolen også har været med til at aktualisere og kaste lys på nogle af skolens grundlæggende kvaliteter og vedvarende problemer omkring bl.a. uro, manglende fleksibilitet, normeringer og pressede lærere.

Udsathed og resiliens

Kriser rammer næsten altid socialt skævt – og coronaen har ikke været en undtagelse. Som beskrevet i denne artikel kan krisen på samme vis siges at have ramt skævt pædagogisk. Ikke desto mindre betonedes flere af de interviewede PPR-psykologer, at mange af eleverne klarede sig bedre end psykologerne på forhånd havde forventet. Hvis perspektivet bredes ud, er det interessant, at sociologen Nikolas Rose fra en britisk kontekst argumenterer for, at de mange forudsigelser om en tsunami af mentale sundhedsproblemer, som følge af pandemien, har været overdrevne. Ifølge Rose et al. (2020) er de mest udsatte borgere i forhold til udvikling af egentlige mentale sundhedsproblemer dem, som i forvejen var i risiko for marginalisering. For langt størstedelen af den øvrige befolkning er krisen naturligvis en hård prøvelse, men Rose advarer imod at psykiatrisere forståelsen af, hvordan folk (forventeligt) har reageret på krisen og dens følgevirkninger. I stedet bør opmærksomheden, ifølge Rose og hans kollegaer, rettes imod de mange offentlige besparelser over de seneste mange år, som har øget uligheden og som har gjort det vanskeligere at give den nødvendige støtte til de borgere, som trænger til den. Selvom det kan være vanskeligt at oversætte Roses pointer fra en britisk til en dansk kontekst, er påmindelsen om vigtigheden af ikke at sygeliggøre forventelige reaktioner på corona-krisen, relevant. I relation til denne artikels empiri beskrev et par af PPR-psykologerne, at de på forhånd havde forventet, at flere af eleverne ville have det sværere end tilfældet viste sig. Som beskrevet trivedes mange af eleverne eksempelvis i de mindre enheder med færre elever og færre skift. Og som en af psykologerne beskrev, blev hun mindet om, at resiliens i høj grad er et kontekstuelt og pædagogisk anliggende, som nok har at gøre med individuelle tilbøjeligheder, men i mindst lige så høj grad afgøres af kontekstuelle forhold. Hermed illustreres også, hvordan PPR-psykologerne selv gjorde sig væsentlige erkendelser og erfaringer i forbindelse med nedlukningen og genåbningen, som vil kunne være berigende i relation til psykologernes fremadrettede virke. Aktuelt er mange PPR-kontorer ved at styrke deres behandlingsmæssige indsats, hvor intentionen er, at flere børn i psykisk mistrivsel skal tilbydes mindre terapeutiske behandlingsforløb i PPR-regi. Disse indsatser kan bestemt være berettigede, men igennem artiklens empiri har PPR-psykologerne ligeledes fremhævet, hvordan børns trivsel og resiliens i høj grad afhænger af rammebetingelser og kontekstuelle forhold. Derfor er det centralt, at PPR's arbejde med børns og unges psykiske mistrivsel insisterer på at forholde sig til rammebetingelser, pædagogiske vilkår og deltagelsesmuligheder, og dermed ikke kun bliver til terapeutiske behandlingsindsatser i afgrænsede rum.

Skolens rammer

Det er interessant at undersøge nogle af de ovenstående kontekstuelle forhold i forbindelse med den første genåbning, hvor klassestørrelserne og normeringerne var anderledes sammenlignet med den hverdagslige skole. I øjeblikket raser

debatten om minimumsnormeringer på dagtilbudsområdet. Her fremfører Svinth & Henningsen (2020) i en ny rapport, at man ikke kan kigge isoleret på betydningen af normeringer, når den pædagogiske kvalitet i dagtilbud skal vurderes. I den sammenhæng er det, ifølge rapporten, ligeså vigtigt at medtænke andre faktorer som daginstitutionernes øvrige betingelser, deres formål og børnesyn. Hvis man udelukkende skal følge de interviewede PPR-psykologer i denne artikel kunne der dog godt argumenteres for, at normeringer isoleret set har meget stor betydning for både elevens og lærerens oplevelse af undervisningsmiljøet. I hvert fald var der på tværs af interviewene en meget klar tendens til, at psykologerne fremhævede den ro og det øgede overskud blandt lærerne til at nå rundt om eleverne, som de mindre klassestørrelser oplevedes at give.

Undervisningsforstyrrende uro identificeres i mange sammenhænge som et af folkeskolens største problemer, og i forskningslitteraturen diskuteres ofte forholdet mellem klassestørrelse og omfanget af uro (Szulewicz, 2016). I denne artikels empiriske materiale fremhæver et par af psykologerne, hvordan mindre klassestørrelser potentielt kan føre til færre henviste børn i de specialpædagogiske tilbud. Bedre normeringer kan ligeledes opnås ved flere voksne i klasserne, så mindre klasser behøver ikke at være den eneste løsning på normeringsspørgsmålet. Under alle omstændigheder har genåbningen med de mindre klassestørrelser peget på, at PPR-psykologerne oplever indblik i, hvordan mindre klassestørrelser og anderledes rammer omkring undervisningen har påvirket elever og lærere positivt. Bl.a. blev det fremhævet af psykologerne, at der var en oplevelse af markant færre konflikter mellem eleverne, samt at lærerne generelt skulle bruge mindre tid på at irrettesætte eleverne.

Genåbningen illustrerede samtidig også, hvad skolen kan, og hvor den isolerede og virtuelle undervisning kommer helt til kort. For selv om mange elever måske klarede sig igennem hjemmeskolen, blev det også tydeligt, hvordan skolens socialiserende og fællesskabende egenskaber er helt essentielle, hvilket den amerikanske professor, Larry Cuban, beskriver således:

”Skoler samler ikke bare børn for at give dem faglig læring, men også for at socialisere dem ind i samfundsværdier. For at lære dem normer, for at lære dem at samarbejde osv. Det er funktioner, der normalt er skjult for det offentlige blik, men som jeg tror, mange fik øjnene op for, da vi pludselig havde en hel nation af hjemmeskolede børn.” (Holm, 2020: 7)

Den decelererede skole

Den italienske forfatter Paolo Giordano beskriver i sin bog ”Smittens tid” (2020), at coronaen er blevet pausens og eftertænkningens tid. De interviewede PPR-psykologer fremhævede, hvordan de kunne registrere, at det påvirkede mange familier og børn, at der var mere ro på under nedlukningen, hvilket gav anderledes tid til fordybelse og nærvær i mange hjem. I forlængelse heraf fremhævedes yderligere den fleksibilitet og mindre stramme styring, som undervisningen var underlagt i forbindelse med genåbningen. En af psykologerne beskrev, at hun oplevede lærerne som mere rolige, hvilket også smittede af på eleverne. Fra en britisk skolekontekst har bl.a. Gibbs (2018) tidligere peget på, at et tiltagende strengt styringsregime, som uddannelsessystemet er underlagt, har været med til at dehumanisere skolen med fatale konsekvenser for lærerne. Ifølge Gibbs har denne dehumanisering ført til, at flere lærere forlader lærergerningen, øget stress blandt lærere, lavere arbejdstilfredshed, tidligere pension og generelt forringet arbejdsmiljø. Derfor er det også interessant, at Hartmut Rosa (2020a; 2020b) har beskrevet, hvordan coronaen har påført os alle en øget ontologisk usikkerhed, men at krisen samtidig har skabt anderledes mulighed for resonans og mening. Rosa beskriver, hvordan coronaen – ud over bekymringer for sundhed, økonomi osv. - generelt har fungeret som en velkommen antitese til den aktuelt accelererede tidsalder, hvor alle er underlagt et nådesløst kapløb om at blive bedre versioner af sig selv. Per Fibæk Laursen (Holm, 2020) argumenterer for, at coronaen kan indvarsle et opgør med den tekniske didaktik og den deraf følgende øgede anvendelse af test, målinger og IT. Han udtaler i en artikel til Asterisk:

Den danske skole er ved at nå en grænse for præstationspres, bedømmelse og evaluering. Hele den meritokratiske skoleform, hvor vi skal have så mange som muligt til at præstere godt i boglige og akademiske uddannelser, det skævvrider vores uddannelsessystem i forhold til, hvad der er samfundets behov. Og det lægger et psykisk pres på børn og unge. (Holm, 2020: 4).

På mange punkter flugter Laursens overvejelser med de interviewede PPR-psykologers, som er præsenteret i denne artikel. Flere af dem fremhæver således kvaliteterne ved en mindre præstationsorienteret og knap så monitoreret skole, og på den måde kan nogle af indsigterne fra corona-krisen måske i den sammenhæng anvendes som løftestang til at ”build back better”?

Perspektiverende konklusion

Det er altid vanskeligt at fange en fugl, imens den flyver. Denne artikels empiriske materiale stammer fra maj/juni 2020, og er indsamlet på et tidspunkt, hvor samfundet for alvor skulle til at åbne igen efter den første store nedlukning. Der

er sket meget siden. I kølvandet på den seneste og anden nedlukning har der været markant mere mediemæssig og politisk bevågenhed omkring de pædagogiske, sociale og psykologiske konsekvenser af nedlukningen – og godt for det. Børn og unge rammes på andre måder af nedlukningen end den øvrige befolkning. Krisens reproduktive og socialt skæve måde at belaste på må antages at tage til i styrke, jo længere krisen varer. Jeg har, igennem artiklen, argumenteret for, at krisen – på trods af de mange negative konsekvenser – potentielt også kan bruges som et spejl på eksisterende praksisser, og som anledning til at ændre på eller cementere nogle af disse. Gert Biesta (2020) advarer imidlertid imod, at krisens øgede anvendelse af digitale teknologier kan bruges som løftestang til en ikke-pædagogisk informeret digitalisering af uddannelsessystemet. Denne artikels pointe er således, at krisens afledte effekter er ganske komplekse, og at krisen hverken fuldstændigt entydigt kan siges at have haft negative konsekvenser for eksempelvis de mest udsatte børn og unge, ligesom det kræver betydelig pædagogisk og psykologisk indblik, hvis indsigterne fra krisen skal bruges konstruktivt efterfølgende. I den forstand kan krisen ligeså vel have været med til at bekræfte eksisterende forståelser og praksisser, som da PPR-psykologen eksempelvis fremhævede, at nedlukningen og genåbningen havde fungeret som åbenlyse påmindelser om, at omfanget af børns vanskeligheder i vid udstrækning afgøres af, hvilke sammenhænge, de er en del af.

Thomas Szulevicz, Cand. Psych., ph.d., lektor i pædagogisk psykologi, Institut for Kommunikation og Psykologi, Aalborg Universitet

Referencer

- Arnove R. F. (2020). Imagining what education can be post-COVID-19. *Prospects*, 1–4. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09474-1>
- Biesta, G. (2020). Digital first or education first?: Why we shouldn't let a virus undermine our educational artistry. *PESA Agora*. <https://pesaagora.com/columns/digitalfirst-or-education-first-why-we-shouldnt-let-a-virus-undermine-our-educational-artistry/>
- Blundell, R., Costa Dias, M., Joyce, R. and Xu, X. (2020), COVID-19 and Inequalities*. *Fiscal Studies*, 41: 291-319. <https://doi.org/10.1111/1475-5890.12232>
- Brown SM, Doom JR, Lechuga-Pena S, Watamura SE & Koppels T (2020). Stress and Parenting during the Global COVID-19 Pandemic, Child Abuse and Neglect; *Neglect*, doi: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104699>.
- Egmont Rapporten (2020). Ungdom på pause – unges liv og læring i en coronatid. Egmont Fonden.
- Gibbs, S. (2018). The immorality of education: A position paper for educational psychologists. *Educational & Child Psychology*, 35 (3), 86-96.
- Giordano, P. (2020). *I smittens tid – vidnesbyrd fra pandemiens frontlinje*. Aarhus: Klim.
- Holm, E.F. (2020). Coronakrisen har chokeret, men ikke revolutioneret skolen. Tilgæet d. 10/2 2021. <https://dpu.au.dk/fileadmin/edu/Asterisk/96/Asterisk96-s4-8.pdf>
- Iyengar R. (2020). Education as the path to a sustainable recovery from COVID-19. *Prospects*, 1–4. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09488-9>
- Leach M, MacGregor H, Scoones I, Wilkinson A. (2021) Post-pandemic transformations: How and why COVID-19 requires us to rethink development. *World Dev.* 2021;138:105233. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X20303600>. doi: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105233>
- Lupton, D. (2020) Contextualising COVID-19: Sociocultural Perspectives on Contagion (July 27, 2020). Lupton, D. and Willis, K. (eds) *The COVID-19 Crisis: Social Perspectives*. London: Routledge, Forthcoming, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3661226> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3661226>

Malterud K. (2012). Systematic text condensation: A strategy for qualitative analysis. *Scandinavian Journal of Public Health*, 40(8):795-805. doi:10.1177/1403494812465030

Pesch, M., Julian, M. & Munzer, T. (2020) Reflections on Children with Developmental and Behavioral Challenges Who Are Thriving While Sheltering in Place, *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*: September 2020 - Volume 41 - Issue 7 - p 506-507 doi: 10.1097/DBP.0000000000000848

Polkinghorne, D. (2000). Psychological Inquiry and the Pragmatic and the Hermeneutic Traditions. *Theory and Psychology*. Vol. 10, 453-479.

Qvortrup, L., Qvortrup, A., Wistoft, K., & Christensen, J. (2020). Nødundervisning under corona-krisen - Et elev- og forældreperspektiv.

https://unipress.dk/media/17311/9788772192871_ncs_e-journal_nr07_4k.pdf

Rosa, H. (2020a). Interview. Philosophie Magazin, 18 March 2020,

<https://philomag.de/auf-einmal-sind-wir-nicht-mehr-die-gejagten/>

Rosa, H. (2020b). Interview. TAZ, 25 March 2020, <https://taz.de/Soziologe-HartmutRosa-ueber-Corona/!5673868/>

Rose, N., Manning, N., Bentall, R., Bhui, K., Burgess, R., Carr, S., Cornish, F., Devakumar, D., Dowd, J. B., Ecks, S., Faulkner, A., Ruck Keene, A., Kirkbride, J., Knapp, M., Lovell, A. M., Martin, P., Moncrieff, J., Parr, H., Pickersgill, M., Richardson, G., ... Sheard, S. (2020). The social underpinnings of mental distress in the time of COVID-19 - time for urgent action. *Welcome open research*, 5, 166. <https://doi.org/10.12688/wellcomeopenres.16123.1>

Svinth, L., & Henningsen, I. (2020). Normeringens betydning for kvalitet i daginstitutioner. Aarhus Universitetsforlag. Pædagogisk Indblik

Szulevicz, T. (2021). COVID-19 and Educational Consequences for (Vulnerable) Children from the Perspectives of Educational Psychologists. *Human Arenas*. <https://doi.org/10.1007/s42087-021-00214-1>

Szulevicz, T. (2016). FAQ om uro. Hans Reitzels Forlag: København.

Thagaard, T. (2019). Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder (5. utg. ed.). Bergen: Fagbokforlaget.